Over het heem van onze voorouders, een reis door de tijd in het Waasland, het Meetjesland, het Pajottenland en Oost-Hageland: een 'mission statement'

Van jongsaf aan stelde ik al vragen aan mijn grootvader over zijn ouders, broers en zussen en over de wijk waar ze woonden en werkten. Wist ik veel dat dit het begin zou worden van boeiende speurtochten, eerst op een bescheiden manier naar oude familiedocumenten en foto's, later in oude archieven, zowel uit de periode na de Franse revolutie als uit het Ancien Régime ervoor. Het leren ontcijferen van oude teksten hoorde er uiteraard bij, oefening baart kunst.

Steeds waande ik me een bevoorrechte getuige die na een tijdreis het wel en wee van zijn voorouders kon volgen. Niet alleen het reconstrueren van gezinnen en families was van belang, maar ook het meer te weten komen over hun heem. Ik bedoel met dit laatste de grond waarop ze leefden en werkten, ook de maatschappij van toen met één of andere vertegenwoordiger van de kerk zoals een dominante pastoor, en met het dorpsbestuur met een eigen meier en schepenen die verantwoording dienden af te leggen aan de plaatselijke heer.

Geboren en getogen in het Waasland ging ik aan de slag in het Rijksarchief te Beveren en in het Stadsarchief van Sint-Niklaas. Tal van gezinnen werden van onder het stof gehaald, voornamelijk rond mijn grootouders Van Stappen langs vaders kant, en De Dobbelaer langs moeders kant.

Vooral de zoektocht naar verdere middeleeuwse voorouders met (De) Dobbelaer -of een variant hierop- brachten me eerst in het Meetjesland, later in het Pajottenland. Het meewerken aan het familietijdschrift De Dobbel-Beker zou voor jaren een boeiende maar ook soms tijdrovende hobby worden. De laatste tien jaren had ik als hoofdredacteur het doel om de 17de eeuwse generaties van de verschillende stamboomtakken te reconstrueren. Bezoeken aan het Rijksarchief te Leuven en de vele contacten met collega-speurders in het Meetjesland en het Pajottenland bezorgden me vaak veel hooi op de vork.

Het bijeenbrengen van losse gegevens, het maken van een synthese gebaseerd op argumenten, analyses, ook hypotheses, vormden een eerste belangrijke stap. Dergelijke genealogieën zijn echter maar een geraamte, die niet zo boeien zonder het beschrijven van een leefwereld, het heem.

Ondertussen was ik verhuisd naar het oostelijk deel van het Hageland, waar ook de voorouders van mijn echtgenote van afkomstig waren. De cirkel was nu rond met het Waasland, het Meetjesland, het Pajottenland en Oost-Hageland als regio's en werkgebied.

Hoe geraakt iemand met een academische vorming als burgerlijk ingenieur metaalkunde, gepassioneerd door het verleden? Ik heb het me dikwijls afgevraagd. Iets dreef me steeds naar mijn tijdscapsule waarmee ik verre reizen kon maken in het verleden. Vele eenvoudige families kregen nu een gezicht. Dit speurwerk verdiende het om voor het nageslacht bewaard te worden, vandaar mijn website (www.stap-brug.be) en uiteindelijk deze publicatie.

Ik kon voor de beschrijving van het heem van mijn voorouders met dankbaarheid beroep doen op het vele werk van tal van heemkundigen en historici. Deze bronnen vormden voor mij de basis van het alledaagse decor van mijn voorouders. Het was inderdaad als een soort toneeldecor met een podium, soms met een reliëf, met een nabootsing van de omgeving, en met acteurs die een sketch opvoerden.

Zoveel als mogelijk heb ik de auteurs en fotografen proberen te vermelden bij de geraadpleegde bronnen. Ze allen ook nog contacteren bleek wat te veel van het goede. Het weze mij vergeven. Ik hoop dat anderen dezelfde houding kunnen aannemen bij het raadplegen en gebruiken van mijn studiewerk.

Om meer te weten te komen over het heem waarin onze voorouders leefden, zeg maar de vier regio's van mijn werkgebied, begon ik verschillende heemkundige tijdschriften en historische publicaties te lezen. Het zouden er veel worden en overal kon ik interessante weetjes vinden die puzzelstukken zouden worden van een groter geheel. Iets synthetiseren en vertaalbaar maken naar een breder publiek met de bredere kijk van een ingenieur lagen me wel. Dit boeiende en plezante werk gaf me ook de gelegenheid om tendensen te ontdekken in de verschillende streken (kijken bij de buren) over de historische tijdvakken heen. Soms waren er opvallende gelijkenissen zoals de armoede en miserie uit de 19de eeuw, soms ook verschillen die bv. te maken hadden met de specifieke geografie van elke streek. Dit bracht me dan weer bij de volgende stap: de ontstaansgeschiedenis van dit heem. Naast het maken van syntheses en het in een begrijpbare taal overbrengen naar een leespubliek, vormde ook een scherpe analytische geest voor het leggen van verbanden, en voor het samen puzzelen tot een decor, een levensechte wereld waarin ik als het ware mijn voorouders tot leven zag komen. Dit zou mijn werkmethode worden, noem het maar de andere kijk door een ingenieur met een grote belangstelling voor het verleden.

Naast de vele historische bronnen die ik dankzij tal van heemkundigen en historici kon inkijken, kwamen er tijdens mijn archiefbezoeken ook andere meer concrete zaken aan het licht. Dit was bv. het wegtrekken uit een bepaalde regio omwille van oorlogen, omwille van het betrekken van een nieuw pachtgoed elders, of gewoon omwille van de plaatselijke heer die ook in zijn gebieden verder weg zijn 'mannetjes' wou plaatsen. Ik kon ook beter en beter zaken begrijpen zoals het hebben van een stuk cijnsland, of het houden van een leen of het betalen van bepaalde belastingen, de betekenis van een bezette rente, het statuut van een meisenier, een man van leen of een erfelijke laat, en ga zo maar door. Al deze nieuwe elementen vormden een verdere aanvulling voor het toneeldecor van mijn voorouders waar ik naar op zoek was.

En niet alleen de ontstaansgeschiedenis van een landschap maar ook de ontstaansgeschiedenis van de mens zelf bleek een meerwaarde om hem in latere periodes te zien met een genetische aangeboren bagage en een culturele door zijn omgeving meegegeven bagage. We konden zo het wel en wee volgen van een Gallische familie uit de Ijzertijd en uiteindelijk niet zo veel verschil vast stellen met een gezin dat leefde in de Middeleeuwen en zwoegde op het land om de lokale heer zijn opbrengsten te bezorgen, om de pastoor zijn strategie te volgen en uiteindelijk ook om zelf te overleven.

We hanteren in dit werk onze eigen werkmethodiek. Zo wordt voor de geologische omschrijving van de grond waarop in vroegere tijden gewerkt werd, steeds gesproken van een zand-, zandleem- of leemdeklaag die in vroegere tijden door noorderwinden is afgezet op een nog ouder substraat uit klei of zand. Bij de menselijke evolutie gebruiken we de begrippen mensachtigen, met nadien eerste mensen en later de moderne mensen. Wat de beschrijving van het leven van onze voorouders betreft bespreken we zoals gezegd vier regio's:

- Het Waasland, de streek begrensd door de Schelde en de Durme, in het noorden door Zeeuws-Vlaanderen,
- Het Meetjesland, de streek ten noordwesten van Gent, gegrensd door de Poeke of Oude Kale, door West-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen, en door het kanaal Gent-Terneuzen,
- Het Pajottenland ten westen van Brussel, tussen Dender en Zenne en verder begrensd door Wallonië in het zuiden, en de lijn Asse-Anderlecht in het noorden,
- Het oosten van het zandlemige Hageland tussen Diest en Herk-de-Stad met de Gete als grens in het oosten.

Meer specifiek hebben we geopteerd om in elk van deze regio's met een situatieschets te werken, eigenlijk een werkgebied en een soort uitvergroting van een deel van deze regio's. Het is vooral binnen deze selectie van dorpen dat o.a. mijn voorouders hebben geleefd. Doorheen gans dit werk worden de meeste dorpen binnen deze regio die dus voorkomen op de situatieschets, meer in detail behandeld. Soms is er ook aandacht voor dorpen in de buurt gelegen en met een specifieke rol. Dit zijn bv. de meer westelijk en noordelijk gelegen dorpen in het Meetjesland, Drongen (Leiestreek), de meer westelijk gelegen dorpen in het Waasland, ook Edingen ten zuiden van het Pajottenland. In het oosten van het Hageland worden de pre-fusiegemeenten Halen, Loksbergen, Geetbets en Kortenaken in detail besproken. De buurdorpen Zelem en Donk komen soms ook aan de beurt.

Er volgden tal van publicaties, niet alleen in het tijdschrift De Dobbel-Beker, maar ook in regionale uitgaven zoals Het Land van Beveren, Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Het Land van Nevele, Eigen Schoon en de Brabander, Vlaamse Stam. 'Over het heem van onze voorouders' en de tijdreis door de vier onderzochte regio's mag mijn levenswerk genoemd worden. De geïnteresseerde lezer vindt er zeker zijn gading als zijn voorouders ergens in het vroegere graafschap Vlaanderen of het hertogdom Brabant geleefd hebben. De vier regio's en hun heem in dit werk vormen een illustratie hiervan. Hij kan er vervolgens zijn eigen familie en voorouders in laten verschijnen, zoals ik dit als voorbeeld met mijn voorgeslacht proberen doen heb.

Al bij al was het een boeiende en leerrijke reis in het verleden, beschreven door een gepassioneerd genealoog en heemkundige, met een academische vorming als basis, en voor een historische zelfstudie.

Met veel respect voor het werk van vele anderen , met veel dank aan mijn voorouders en familie en met veel bewondering voor toekomstige generaties.

Wij zijn dwergen die zich gelukkig mogen prijzen op de schouders van de vorige generaties te kunnen staan (Bernard van Chartres, Middeleeuws filosoof).

Ir. Marc Van Stappen, www.stap-brug.be, 2022